

думку деяких авторів [12], можливість використання податкового кредиту застосовується частіше, ніж повернення податків, і передбачається податковими системами Австрії, Бельгії, Данії та Великобританії.

Найбільш ефективним із усіх методів податкового стимулювання, як показує досвід зарубіжних країн, є застосування інвестиційного податкового кредиту для забезпечення технологічного оновлення. Податковий кредит є безпосереднім відрахуванням із суми нарахованого податку, а не з суми оподаткованого прибутку при інвестуванні коштів у власний капітал підприємства.

Зазначимо, що саме за допомогою цього регулюючого інструменту у Японії, США, Західній Європі, промислово розвинених країнах Східної Азії було забезпечено реалізацію моделей інноваційного розвитку економіки. А у Франції для створення нових підприємств податковий кредит використовується і для пришвидшення розвитку економічно відсталіх регіонів, а в Італії – для стимулювання розвитку південних регіонів [3]. Наприклад, у республіці Польща одним із пріоритетів розвитку інновацій та технологічного оновлення є технологічний кредит, який надається Національним банком Польщі [2]. Дослідження практики стимулювання, заохочення та підтримання інновацій в економічно розвинених країнах дає нам підстави дійти висновків про те, що кожна країна використовує свої інструменти сприяння інноваційній діяльності.

Висновки. Отже, з наведеного вище можна зробити висновок, що Україна повинна використовувати досвід економічно розвинених країн щодо реалізації інноваційної політики, адже економічно розвинені країни вже пройшли значний шлях у напрямку реалізації інноваційної стратегії і мають великий досвід у цій галузі. Сьогодні і для України головним пріоритетом економічного розвитку має стати цілеспрямований перехід до інноваційної моделі економіки.

А розширення міжнародної співпраці у сфері інноваційної діяльності між Україною та економічно розвиненими країнами буде дієвим інструментом формування інноваційної системи в Україні та сприятиме збільшенню обсягів інвестицій в інноваційну сферу.

Література

1. Податковий Кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р., № 2755-VI // Голос України. – 2010. – № 229-230.
2. Касьяненко В.О. Зарубіжний досвід управління інноваційним потенціалом економіки та можливості його використання в Україні / В.О. Касьяненко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 4, т. II. – С. 200-204.
3. Коноваленко Н.В. Інвестиційний податковий кредит як інструмент фінансування діяльності промислових підприємств / Н.В. Коноваленко // Науковий вісник Національного університету ДПС України. – Сер.: Економіка, право. – 2011. – Вип. 3(54). – С. 106-111.
4. Кучко Е.Е. Социальные инновации: подходы к определению и классификации / Е.Е. Кучко // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – Сер.: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – 2011. – № 941. – С. 27-33.
5. Никифоров А.С. Податкове стимулювання інноваційної діяльності / А.С. Никифоров, В.М. Діба, В.О. Парнюк // Фінанси України : журнал. – 2009. – № 5. – С. 78-86.
6. Троян В. Інновації в Німеччині / В. Троян // Наука та інновації : наук.-практ. журнал НАН України. – 2005. – № 1. – С. 125-129.
7. Чухрай Н., Патора Р. Товарна інноваційна політика: управління інноваціями на підприємстві : підручник. – К. : Вид-во "Кондор", 2006. – 398 с.
8. Arnold E. Impact of the Swedish Competence Centres Programme 1995-2005 / E. Arnold, J. Clark, S. Bussillet // Vinnova Analysis, 2001.

9. Asheim B. The Role of Regional Innovation Systems In a Globalizing Economy: comparing knowledge bases and institutional frameworks of Nordic clusters / B. Asheim // Industrial dynamics, innovation and development. – Elsinore, 2004. – Pp. 31-38.

10. Becla M. Jak Unia finansuje innowacje / M. Becla, T. Zima. [Electronic resource]. – Mode of access <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Jak-w-Unii-finansuje-sie-innowacje-1696483.html>.

11. Goglio A. Policies to promote innovation in the Czech Republic / A. Goglio // OECD Economics Department Working Papers. – July 2006. – № 498. – Pp. 23-28.

12. Piesiak A. Po prostu to zrybmy! Unia Europejska i wyzwanie innowacyjności / A. Piesiak, P. Świeboda. [Electronic resource]. – Mode of access <http://www.demoseuropa.eu/upload/editor/demos/File/Raport-Innowacje.pdf>

13. Sztaba M. Innowacyjność w regionach a transfer wiedzy / M. Sztaba // Przedsiębiorstwo a Region. – Jarosław : Wyd-wo Kolordruk, 2006. – S. 112-116.

Андрушків І.П. Заграничний опыт стимулювання інноваційної діяльності та можливість его приложення в Україні

Исследован заграничный опыт стимулювання інноваційної діяльності та можливість его приложення в Україні, разнообразные методы и инструменты стимулювання и поддержания інноваційної діяльності, которые успешно используются в европейских странах. Рассмотрен опыт стимулювання и поддержания інноваційної діяльності Германии, Франции, Великобритании, США, Финляндии, России, Чехии, в которых реализуются комплексные стратегии развития інноваційної діяльності. Сделан вывод о том, что каждая страна использует свои инструменты содействия інноваційної діяльності. Украина должна использовать опыт экономически развитых стран относительно реализации інноваційної политики, ведь экономически развитые страны уже прошли значительный путь в направлении реализации інноваційной стратегии и имеют большой опыт в данной отрасли.

Ключевые слова: інноваційна діяльність, інноваційна політика, інноваційна стратегія, методи, інструменти, стратегія розвитку.

Andrushkiv I.P. Foreign Experience of Stimulating Innovative Activity and its Possible Application in Ukraine

Foreign experience of stimulating innovative activity and its possible application in Ukraine, various methods and instruments of stimulating and supporting innovative activity that are successfully used in European countries are studied. The experience of stimulation and maintenance of innovative activity of such countries as Germany, France, Great Britain, the USA, Finland, Russia and the Czech Republic, where complex strategies for innovative activity development are implemented, are considered. Each country is concluded to use its own instruments to assist innovative activity. Ukraine is supposed to use the experience of the economically developed countries concerning the implementation of innovative policy, as the economically developed countries have already come a considerable way towards the implementation of the innovative strategy and have a valuable experience in this sphere.

Keywords: innovative activity, innovative policy, innovative strategy, methods, instruments, development strategy.

УДК 330.341

Доц. З.В. Юринець, канд. екон. наук –
Львівський НУ ім. Івана Франка

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯМ У СИСТЕМІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Проаналізовано програми і досягнення у розвитку системи енергозбереження у розвинених країнах світу та в Україні завдяки актуалізації інноваційної складової. Розглянуто основні орієнтири інноваційної політики та політики енергозбереження в окремих кра-

інах світу. Запропоновано найважливіші напрями політики управління інноваціями та енергозбереження для України. Зазначені рекомендації сприятимуть створенню комплексного вирішення проблем енергетики, щоб знизити неефективне споживання енергетичних ресурсів, зробити перехід до використання альтернативних джерел енергії.

Ключові слова: енергозбереження, інновації, програми, інноваційна політика, політика енергозбереження.

Постановка проблеми. Для кожної країни на сьогодні є вкрай актуальною проблема енергозбереження. Функціонування та сталий поступ економіки України в умовах підсилення безпеки країни нерозривно пов'язаний із вирішенням завдань забезпечення енергоносіями. Однак без впровадження інновацій неможливо вивести національну економіку на якісно новий ефективний рівень і забезпечити водночас високу конкурентоспроможність країни на світовому ринку та вирішити комплекс енергетичних проблем [5, с. 45-51]. В умовах фінансово-економічної кризи особливо актуалізуються проблеми ефективного управління енергозбереженням завдяки розробленню та впровадженню новітніх технологій і продукції, інноваційних процесів тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій з проблеми. У сучасній науці проблему енергозбереження суспільства активно досліджують такі провідні вчені: В. Геєць, В. Джеджула, О. Єранкін, Г. Калеткін, І. Кириленко, Т. Колодько, О. Мудрак, та ін. Вагомий науковий внесок у вивчення проблем створення інновацій за сучасних умов розвитку економіки зробили: І. Балабанова, В. Вернадський, І. Ансоф, Б. Санто, М. Портер, Й. Шумпетер та ін. Проте і на сьогодні актуальними залишаються питання дослідження проблем енергозбереження із врахуванням новітніх розробок.

Мета роботи полягає в аналізі програм і досягнень у розвитку системи енергозбереження у розвинених країнах світу та в Україні завдяки актуалізації інноваційної складової. Розглянуто основні орієнтири інноваційної політики та політики енергозбереження в окремих країнах світу. Запропоновано головні напрями політики управління інноваціями та енергозбереження для України.

Виклад основного матеріалу. Найважливішою проблемою України є енергозбереження і підвалиною у цьому напрямі має стати ініціатива держави. Значний досвід у цій сфері набуто сьогодні в Німеччині, Японії, Чехії США та інших країнах. Німеччина є провідною країною у сфері енергозбереження.

У Німеччині за останні роки активно розвиваються відновлювані джерела енергії, зокрема сонячна та геотермальна енергія, біоенергетика, гідроенергетика, вітроенергетика. Запровадження енергоефективності та енергозбереження фінансують німецькі банки та великі корпорації. У 2010 р. частка використання відновлюваних джерел енергії у загальній структурі енергоспоживання країни оцінювалася в 11 % від національного енергетичного споживання, що становить близько 500 % від рівня 1990 р. За 2010 р. було інвестовано у нові регенеративні виробничі потужності близько 27 млрд євро, з яких 19,5 млрд євро – це інвестиції у фотоелектричний сектор [4].

У Чехії з 2013 р. введено нову Операційну програму "Підприємництво та інновації для конкурентоспроможності", розраховану на черговий семирічний період 2014-2020 рр. [1]. У сфері енергетики одним із напрямів є підтримка

впровадження нових технологій у галузі використання енергії, енергозбереження та перероблення сировини, а саме: модернізація існуючих установок для виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії та будівництво нових поновлюваних джерел енергії на чеських підприємствах; модернізація діючого генеруючого обладнання для підвищення його ефективності; впровадження і модернізація систем вимірювання й управління, ухвалення заходів із скорочення втрат у розподільчих мережах електричної та теплової енергії; поліпшення теплових властивостей комерційної нерухомості й умов експлуатації; розвиток сфери послуг в енергетиці, використання вторинних енергоресурсів у виробничих процесах; зниження рівня споживання електроенергії та підвищення енергоефективності виробничих і технологічних процесів; впровадження комбінованого виробництва тепла та електроенергії; розвиток технологій виробництва інноваційних продуктів із вторинної сировини.

Головні програми інноваційної політики та політики енергозбереження Чехії [1, 2, 4]: національна стратегія у галузі інновацій (NIS), 2014 р. Основним завданням є створення передумов для формування інноваційної політики країни (NIP), формування сприятливого інноваційного середовища; операційна програма "Підприємництво та інновації для конкурентоспроможності", розрахована на 2014-2020 рр. для підвищення конкурентоспроможності чеської економіки та наближення інноваційної ефективності сектора промисловості та послуг до рівня провідних промислових країн ЄС. У межах програми відбувається виконання 15 масштабних програм за пріоритетними напрямками розвитку, зокрема у сфері енергозбереження; програми державної організації "Технологічне агентство Чеської Республіки". Головна мета – підтримка досліджень, експериментальних розробок та інновацій. Підтримку програм агентства можуть отримати, в тому числі і суб'єкти малого та середнього підприємництва; програма підтримки міжнародної технологічної співпраці, метою якої є сприяння просуванню інноваційної високотехнологічної продукції, а також стимулювання співробітництва вітчизняних та іноземних компаній для МСП; операційна програма "Довкілля" – програма підтримки інновацій у сфері охорони навколишнього середовища, раціонального природокористування, екології, яка фінансується так: 84 % – "Фонд згуртованості", 16 % – "Європейський фонд регіонального розвитку".

Істотних досягнень розвинені країни досягли і продовжують досягати завдяки блискучій нормативно-правовій базі та фінансовим стимулам з розвитку відновлюваної енергетики. Роль держав у цьому процесі, передусім, зводиться до формування національних програмних документів, які визначають основні напрями діяльності та реалізуються за підтримки державних організацій, відповідальних за розроблення інновацій у сфері енергозбереження. Водночас значущим інструментом державного стимулювання є виділення фінансових коштів для реалізації положень цих програм.

Програми інноваційної політики та політики енергозбереження Німеччини [1, 2, 4]: програми підвищення кваліфікації та консультування, які спрямовані на надання навчально-методичної підтримки малим інноваційним компаніям; програми державно-приватного партнерства у науково-дослідній сфері пе-

редбачають стимулювання інвестування приватним сектором у НДДКР; програма "INSTI" (діє з 1995 р.) створена з метою формування сприятливого середовища для винахідників і новаторів, поліпшення процесу перетворення результатів досліджень і розробок у продукцію, гідну для продажу, розширення використання патентної системи та науково-технічних баз даних для запобігання марнотратним інвестиціям або дублювання зусиль; *комплексна програма інноваційного розвитку національної економіки Німеччини – "Стратегія високих технологій"* (2006 р.) передбачає закріплення місця Німеччини у групі країн, що лідирують у сфері високих технологій, сформульовано 17 найбільш "прикладних" стратегій розвитку, розроблених відносно окремих секторів інноваційної діяльності (національна безпека, енергозбереження, нано- і біотехнології, медицина тощо); програма "Дослідження у сфері інформаційних технологій 2011", яка розрахована на 5 років і стала інтегральною частиною стратегічної ініціативи влади країни з метою створення інформаційного суспільства. На фінансування програми було виділено до 2 млрд євро; Стратегія-2020 у сфері високих технологій (High-Tech Strategy 2020), де рушієм інновацій визнано розвиток сектору ІКТ та визначено такі сфери інноваційного розвитку держави: безпека, клімат/енергія, здоров'я/харчування, комунікації, мобільність. Стратегія має інтегрований характер взаємодії промислового виробництва з наукою, зорієнтована на потреби світового ринку.

У сфері потужних вітроенергетичних установок такі компанії важкого машинобудування, як "Фуджі хеві індастріз", "Hitachi", "Ніппон Стіл", "Міцубісі Хеві Індастріз", активно перепрофілюють виробничі лінії на випуск вітрових енергоустановок потужністю 500 кВт, 1 МВт, 2 МВт, технології виробництва яких унікальні [2]. Також варто зазначити, що найбільший інтерес японські компанії проявляють до сонячної енергетики – це і відомі у всьому світі компанії традиційних індустрій ("Шарп", "Кёсэра", "Саньё", "Міцубісі Електрик"), а також сталеливарні та хімічні компанії (JFE Steel, "Ниссин Сейко", "Сумітомо Кэмикал" і "Торэй") тощо. Впроваджені ними інноваційні технології у виробництво істотно знижують вартість отриманої електроенергії.

Уряд Японії має намір за аналогією США (діяльність американського агентства DARPA) запровадити в країні нову систему фінансової підтримки НДДКР на основі виплати винагород за отримані результати дослідження [4]. З цієї метою уряд приступив до формулювання детальних завдань НДДКР у пріоритетних сферах, включаючи альтернативну енергетику. Згідно з новою системою дослідникам, які досягли поставлених цілей, буде виплачуватися грошова винагорода в обсязі до 250 млн єн. Нова система фінансування має значно підвищити ефективність проведення НДДКР, посилити конкуренцію між дослідницькими колективами та підвищити швидкість реалізації наукових програм, оскільки єдиною умовою виплати винагороди є позитивний результат досліджень.

Міністерство економіки, торгівлі та промисловості Японії планує заснувати спеціальну експертну комісію, яка обговорюватиме теми конкретних досліджень. Завдання з відбору учасників проекту, оцінювання результатів досліджень та виплати винагороди покладено на Організацію сприяння розвитку нових енергетичних та передових промислових технологій (NEDO). Пріоритет-

ною темою є сфера альтернативної енергетики, де визначальним чинником є терміновість впровадження технології, включаючи технології "паливних елементів з пониженим вмістом платини", "автомобілів, які очищають повітря". Очікується, що головними учасниками таких проектів стануть університети та дослідницькі підрозділи компаній.

NEDO сформувала національний консорціум для проведення п'ятирічної програми НДДКР із створення нового покоління сонячних батарей, які спроможні знизити собівартість сонячної енергії до 2017 р. до 10 єн за кВт/год з поточного рівня 48 єн за кВт/год, що дасть змогу збільшити у 30 разів потужності національних сонячних електростанцій до 2020 р. [1]. До НДДКР передбачається залучити максимальну кількість японських промислових компаній, включаючи навіть ті, які раніше не мали жодного відношення до сонячної енергетики. Урядові експерти очікують, що нова система виплати винагород за успішно проведені НДДКР стимулюватиме наукові дослідження щодо удосконалення інвестиційних і кадрових ресурсів. Новий порядок компенсації витрат скоротить навантаження на бюджет завдяки припиненню фінансування малоперспективних і неперіоритетних напрямків, а також низькоефективних наукових лабораторій, що затягують процес розробок.

В Україні ухвалено та ініційовано комплекс програм щодо вирішення питань енергоефективності й енергозбереження. Однак ці нормативні документи на практиці виявлялись малопродуктивними. Для України вкрай важливим є удосконалення державного управління та регулювання діяльності у сфері енергозбереження [3]. Ступінь енергетичної незалежності України можливо збільшити завдяки зваженій інноваційній та енергетичній політиці держави. Головними напрямками цієї політики має стати насамперед:

- розроблення чітких і прозорих організаційно-економічних механізмів стимулювання та реалізації інноваційних проектів розвитку сфери енергозбереження, запровадження ефективних систем фінансової підтримки НДДКР та інноваційної діяльності;
- перегляд підходів субсидіювання енергетичних компаній для подолання корупційності українського енергетичного сектору, що завдає шкоди енергетичній та національній безпеці України;
- перегляд пріоритетних напрямів інноваційного розвитку, які сприяють збереженню національної та енергетичної незалежності, припинення фінансування малоперспективних, неперіоритетних напрямків для скорочення навантаження на державний бюджет;
- використання високопродуктивного зарубіжного досвіду у сфері впровадження енергозбереження: спільні комплексні проекти разом із відповідними міжнародними організаціями, підприємствами тощо;
- розвиток та активна підтримка вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу, зокрема посилення ролі власних науково-технічних кадрів;
- розвиток інноваційної інфраструктури (технопарки, технологічні інкубатори, інноваційні центри, кластери, енергозберігаючі інвестиційні сервісні компанії тощо), підтримка комерціалізації, підвищення ролі трансферу технологій з метою вдосконалення процесу заміни застарілого устаткування на нове, переоброблення енергоємних виробництв важкої промисловості країни;
- розвиток венчурного бізнесу для залучення інвестиційних ресурсів у сферу енергозбереження країни;

- формування системи приватно-державного партнерства між підприємствами, університетами та науково-дослідними інститутами;
- розвиток і стимулювання інноваційного підприємництва для впровадження власних новітніх високих технологій та інновацій, високоєфективних енергозберігаючих технологій у разі виробництва енергії, для зменшення енергетичної складової у собівартості кінцевої продукції галузей вітчизняної промисловості;
- нарощування масштабів застосування нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії.

Висновки. З метою сприяння розвитку системи енергозбереження у кожній з розглянутих країн відбувається розвиток інноваційної діяльності та високотехнологічних галузей промисловості, здійснення науково-технічних розробок для винайдення високоєфективних енергозберігаючих технологій, підтримки комерціалізації та трансферу технологій, надання ефективної допомоги підприємницькому сектору. Для цього уряд зарубіжних країн формує нормативно-правове забезпечення в інноваційній сфері та сфері енергозбереження: ухвалює спеціалізовані закони, розробляє різні стратегії і програм. У більшості зарубіжних країн ухвалюються спеціалізовані програми, націлені на розвиток певних аспектів системи енергозбереження. Використовуючи досвід управління у галузі енергозбереження та інноваційній сфері, важливо виробити напрями зваженої інноваційної та енергетичної політики для України, що дасть змогу вирішити комплекс енергетичних проблем, зменшити неефективне споживання енергетичних ресурсів, здійснити перехід на широке використання альтернативних видів енергії.

Література

1. Аналитический обзор о реализации государственной политики в иностранных государствах в области инновационного и научно-технологического развития. [Электронный ресурс]. – Доступный с <http://ved.gov.ru>
2. Використання енергозберігаючих технологій в країнах ЄС: досвід для України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://old.niss.gov.ua>
3. Концепція державної енергетичної політики України на період до 2020 року. УЦЕПД. Прес-реліз. 23 лютого 2001 р. Київ. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://razumkov.org.ua>
4. Периодический обзор инновационной деятельности стран Европы, Америки, Азии и Африки. СНГ. – 2011. – № 4. [Электронный ресурс]. – Доступный с <http://csef.ru>

Юринец З.В. Стратегические ориентиры процесса управления энергосбережением в системе инновационного развития экономики

Проанализированы программы и достижения в развитии системы энергосбережения в развитых странах мира и Украине благодаря актуализации инновационной составляющей. Рассмотрены основные ориентиры инновационной политики и политики энергосбережения в отдельных странах мира. Предложены первоочередные направления политики управления инновациями и энергосбережения для Украины. Указанные рекомендации будут способствовать созданию комплексного решения проблем энергетики, чтобы снизить неэффективное потребление энергетических ресурсов и сделать переход к использованию альтернативных источников энергии.

Ключевые слова: энергосбережение, инновации, программы, инновационная политика, политика энергосбережения.

Yurynets Z.V. Modern Strategic Reference-points of Energy-savings Management in Innovative Development System of Economy

The analysis of programs and achievements in the development of energy-saving systems in developed countries and in Ukraine through the use of innovative component is

conducted. The article describes the basic reference-points of innovation policy and policy in the field of energy-saving in the developed countries. The primary policies of innovation management and energy-savings management for Ukraine are proposed. It will give an opportunity to decide the complex of energy problems, to reduce the ineffective consumption of energy resources, to make the transition to the use of alternative energy.

Key words: energy-savings, innovations, programs, innovative policy, policy of energy-savings.

УДК 339.94 Доц. П.Г. Ільчук, канд. екон. наук – НУ "Львівська політехніка"

ФОРМИ ПРОНИКНЕННЯ НА ЗАКОРДОННІ РИНКИ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ І ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ТА РІВЕНЬ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ

На основі висунення та перевірки правильності гіпотез виявлено вплив форм проникнення та присутності на закордонних ринках на фінансові результати діяльності та рівень інтернаціоналізації українських підприємств. За даними 289 українських підприємств, які належать до 17 секцій (розділів) економічної діяльності, досліджено характер впливу окремих форм проникнення та присутності на фінансові результати діяльності та рівень інтернаціоналізації українських підприємств. Встановлено, що найбільший вплив як на фінансові результати діяльності, так і на рівень інтернаціоналізації українських підприємств, має застосування кооперативних без об'єднання капіталу форм проникнення та присутності на закордонних ринках. Доведено, що форми проникнення та присутності на закордонних ринках є важливим елементом формування маркетингової стратегії інтернаціоналізації.

Ключові слова: інтернаціоналізація, маркетингова стратегія інтернаціоналізації, форми проникнення та присутності, закордонні ринки.

Постановка проблеми. Оскільки інтернаціоналізація підприємств передбачає вхід на закордонні ринки, то визначення форми проникнення та присутності, як невід'ємного та обов'язкового елемента інтернаціоналізації, є одним із невідкладних стратегічних управлінських рішень в умовах інтернаціоналізації. Сучасна ринкова економіка ґрунтується на принципах вільного підприємництва, а тому існує широкий спектр можливостей щодо вибору форми проникнення та присутності на закордонних ринках, доцільність застосування яких визначається, насамперед, стратегічними цілями підприємства. Тому дослідження стратегічного управління інтернаціоналізацією підприємства, зокрема в частині визначення форм проникнення та присутності на закордонних ринках, є одним з важливих елементів формування маркетингової стратегії інтернаціоналізації підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економісти активно досліджують вплив різних аспектів інтернаціоналізації на діяльність підприємств. Так, І. Драб'юк аналізує вплив форм проникнення та присутності на закордонних ринках на конкурентоспроможність підприємств [2, с. 592]. Вплив форм проникнення та присутності на закордонних ринках на можливості подальшої інтернаціоналізації підприємств розглядає В.І. Кокоріна [5, с. 69]. Т.В. Шталь аналізує вплив маркетингової стратегії проникнення на ринкову позицію підприємств [8, с. 614], а вплив проникнення на закордонні ринки на рівень ризику діяльності підприємств досліджує О.Ю. Пасенченко [7, с. 39]. Однак праці, які